

Co je a kde se vzala ŠETRNÁ TURSITIKA

1. část

Silný jak průmysl

V roce 1998 cestovalo do zahraničí 625,2 milionu lidí, v roce 2020 už to má být 1 miliarda 600 milionů osob. Turismus je a ve 21. století i bude nejrychleji rostoucím odvětvím světové ekonomiky“ 5. Je nasnadě, že turistický rozvoj či zátěž – pojmenování záleží na tom, z jakého hlediska se na věc podíváme – se týká především mořského pobřeží, hor a některých tropických oblastí s deštnými pralesy. Cestovní ruch je také hlavní hnací silou zvyšování poptávky po osobní dopravě. U ekologicky neškodlivější letecké dopravy se do roku 2020 předpovídá dvojnásobný nárůst především díky sílícímu cestovnímu ruchu. Dopravní služby lákají k cestování i proto, že jsou levnější, než je jejich skutečná cena. „Zátěž životního prostředí ve většině případů nehradí znečišťovatelé a tyto nesprávné signály vedou konzumenty ke zvýšené spotřebě,“ konstatuje Daniel Mourek.

Zejména masový turismus klade vysoké nároky na využívání vody a energie, vyvolává výstavbu nejen dalších náročných budov, ale také infrastruktury, jako jsou silnice a dálnice. Zabírá půdu, ale také negativně ovlivňuje ekologické funkce okolních ploch například tím, že je tříští na menší části. Vžil se pro to termín fragmentace krajiny. Turismus devastuje krásné, ale zranitelné kouty přírody, ničí vegetaci, ruší a vyhání živočichy a může nepřímo vyvolávat erozi půdy. Samozřejmě produkuje znečištění vod i množství komunálního odpadu. Zátěž životního prostředí začíná už tiskem množství propagačních materiálů...

Turistika se dá zneužít i jako zbraň. Občanské sdružení Lungta (www.lungta.cz) upozorňuje na případ, z něž chce těžit současný čínský režim. Plánem na zesílení turistického ruchu v oblasti západního Tibetu je ohrožena 6714 metrů vysoká hora Kailás. Je to jedna z nejposvátnějších hor na světě, důležitá pro vyznavače hned čtyř asijských náboženství. Čínská vláda rozhodla začít v dubnu 2004 na místě poutního okruhu budovat 60 kilometrů dlouhou silnici. Jedinečné přírodní a kulturní bohatství v bezprostředním okolí hory by tak bylo zničeno. Kampaň na záchranu hory Kailás usiluje v první řadě o zapsání do seznamu světového přírodního dědictví UNESCO.

Chráněná území jako ekonomický zdroj

Turismus se zároveň podílí nebo alespoň může podílet na ochraně životního prostředí. Lidé, které cestovní ruch živí, si dříve či později uvědomí, že kvalitní prostředí a neponičená příroda je prvopočátečním zdrojem jejich obživy, magnetem pro návštěvníky. Část prostředků, které cestovní ruch vyprodukuje, je potřeba vracet do ochrany přírody, památek a místního svérázu.

Vojtěch Kotecký, koordinátor Hnutí Duha a zástupce nevládních organizací v české Radě vlády pro udržitelný rozvoj, upozornil, že ochrana přírodního bohatství „představuje mimořádnou ekonomickou příležitost pro české obce... Odhaduje se, že v evropských zemích ochrana přírody vytváří kolem 100 000 pracovních míst...

Například Národní park Bavorský les deset let po svém vzniku přinášel místním obcím 25-30 miliónů marek ročně navíc.“ Založení italského národního parku Abruzzo vedlo k regeneraci této chudé oblasti. „Srovnávací ekonomická studie zjistila, že po zřízení parku se toto území stalo nejbohatším regionem Apenin, zastavil se odliv obyvatel, vznikla nová pracovní místa a zlepšila se věková struktura obyvatel... Více než 150 rezervací, které vlastní britská Královská společnost pro ochranu ptáků, každoročně přitahuje 1,2 miliónu turistů a vytváří kolem tisíce pracovních míst i příjem místních ekonomik odhadovaný na 19 miliónů liber... Zkušenost obyvatel Bialowiezského pralesa v Polsku ukazuje, že turisté preferují tu část, která leží v národním parku...

Tím, co turisty do regionu přitahuje, bývá právě chráněné území,“ konstatuje Vojtěch Kotecký ve svém článku Zachovalá příroda jako dobrý byznys.

Na začátku 90. let vznikla na půdě Federace přírodních a národních parků v Evropě široká diskuse s partnery z oblasti cestovního ruchu a na jejím základě byla formulována Evropská charta udržitelné turistiky v chráněných územích (www.eco-tour.org), která je v souladu s principy Agendy 21.

2. část

Když je něčeho moc...

Ekologickou devastaci způsobuje především nepřiměřená kvantita cestovního ruchu, jeho masovost a jeho živelnost, neřízenost. Současná podoba masového cestovního ruchu a jeho trend jsou trvale neudržitelné.

Typickým příkladem je jeden z předních světových turistických cílů – Středomoří. V roce 1999 ho zaplavilo 220 milionů návštěvníků, v roce 2020 už to má být 350 milionů. „Rozmach turistiky v 60. a 70. letech se změnil v rozmach urbanizace, zvláště na pobřeží,“ řekl Paolo Guglielmi ze Světového fondu na ochranu přírody (WWF). Ve vyjádření pro tiskové agentury upozorňuje, že betonování mořského pobřeží, například před hotely v turecké Antalyi nebo v podobě silnic, připravuje ryby, tuleně a jiné živočichy o přirozené prostředí k životu.

Při úpravách pobřeží místní rostlinné druhy ustupují dovezené vegetaci. Škody mohou být nenávratné, jako v případě dovezených eukalyptů a mimóz. Vysušil se mokřad a na jeho místě vznikla obrovská písečná duna u města Patara. Exotické druhy teď nelze vymýtit. Turecké pobřeží kvůli turistice ztrácí svou místní identitu.

Stereotypní stavby hotelů, které se objevují všude na světě, zaplavují přímořská letoviska, jakmile se stanou módními jako například Kalkan na lýkijském pobřeží. Začal se podobat prefabrikovanému centru díky nadšení, jež vyvolal mezi britskými turisty.

Pomoci zde má projekt na ochranu biodiverzity v nejceněnějších zónách středomořského pobřeží Chorvatska, Tuniska, Turecka, Španělska, Maroka, Korsiky, Sardinie, Itálie, Albánie a Řecka.

I my na to máme

Do role masového turisty se dostává čas od času skoro každý. V roce 2004 se například odhadovalo, že na dovolenou do ciziny vycestuje 3 700 000 Čechů. Už koncem 90. let česká cestovní mobilita byla vyšší než rakouská. Příloha MF Dnes věnovaná letní dovolené 2004 konstatuje: „Objevil se další silný trend: našinec je ochoten zaplatit si víc za lepší služby a míří i na exotická místa.“ Nejvíce nás zamíří právě do citlivého Středomoří, do Chorvatska.

Nemusíme však ani k moři. Lyžařské areály ukusují české horské lesy, monotónní golfové trávníky znehodnocují přírodně a krajinářsky hodnotnější území. Někdy se i představitelé obcí nechají zlákat k megalomanskému projektu, jako je akvapark v Krušných horách. Ten splaskl. Ale podnikatele, který chce vybudovat lyžařskou sjezdovku v nejvzácnějších partiích Národního parku Šumava, podporují místní a regionální politici i prezident. Argumentují tím, že na druhé straně hory v Rakousku sjezdovka funguje a Češi jezdí tam, místo aby utráceli doma. Že i v Rakousku existují velká lyžařská centra, která zakázala další rozvoj kapacit, o tom se moc neví. Na české straně Smrčiny se zachoval „přirozený les se čtvrt tisíciletí starými

stromy po celé výšce svahu, takže se v něm střídají buky, jedle, smrky a javory. Jinde zůstal vždy jen jediný výsek původního pralesa – třeba na Boubíně bučina nebo na Trojmezí smrčina,“ hájí rezervaci Hnutí Duha ve svém internetovém zpravodaji Duhovky. Investování chtivý podnikatel ale pro rozhlasové vysílání BBC vážně tvrdí, že na Smrčině není pořádný les, je tam prý plno hnijících stromů...

Bohužel, neznalost skutečných přírodních hodnot je určující. Na počátku třetího tisíciletí u nás převládá pocit, že je lepší mít v chráněných územích lyžařské sjezdovky, než udržovat si potenciál málo dotčených míst přírody, ke kterému jsme jako slepí k houslím přišli „díky“ tmě pod svícem totality. „Byli bychom neradi, kdybychom se na Tanvaldsku, obrazně řečeno, kvůli pár stromům navěky zakopali před světem,“ staví se za zvětšení lyžařského střediska na Špičáku tanvaldský starosta Petr Polák. Je tu však i slyšitelný hlas „advokátů“ těchto ekologických a dosud nedocenených ekonomických hodnot málo narušené přírody, nevládních organizací a některých odborníků. „Špičák by kvůli lanovce a sjezdovce mohl dopadnout podobně jako Čertova hora v Harrachově, kde většina lesa zmizela,“ argumentuje proti Libor Dostál z Lesů ČR.

Jakými způsoby se dá bránit ekologické devastaci způsobované cestovním ruchem? Již citovaný Paolo Gugliemi z WWF doporučuje „spolupracovat se všemi lokálními aktéry a dlouhodobě prognózovat“.

3. část

Ekoturismus jako spása i zhouba

Cesta k udržitelnější turistice vede ve dvou paralelních proudech. „Ozeleňovat“ se může a musí masová turistika, a to prostřednictvím vylepšování ekologických standardů a promyšleného plánování či marketingu na různých úrovních rozhodování. Nejšetrnější varianty turistiky, které nejen nemusí životní prostředí, biologickou i kulturní diverzitu poškozovat, ale naopak mohou pro ně být přínosem, představuje především alternativní turistika. Takové se říká šetrná, udržitelná, měkká, soft, rozptýlená...

Záměrně s šetrnou turistikou nespojujeme obecný název ekoturismus. Ten je pouze podskupinou alternativního turismu. Je v posledních letech označován za nejrychleji rostoucí segment cestovního ruchu. Udává se, že na globálních tržbách z cestovního ruchu se v roce 1997 podílel asi 7 % a jeho růst se odhaduje na 10–20 % ročně.

Pod pojem ekoturismus se ale vejde kdeco, počínaje masovými zájezdy na africké safari narušujícími životní cykly divokých zvířat, přes zájezdy do kasina umístěného v nedotčené krajině Laosu, davy proudící na Machu Picchu nebo na tradiční thajské svátky změněné k nepoznání. Za ekoturismus se považují i cesty do Antarktidy.

„Největším zdrojem poškození životního prostředí na Antarktidě je turistika,“ řekl ale v roce 2003 Zdeněk Venera z Ministerstva životního prostředí ČR, který se jako jeden z odborníků podílel na přípravě zákona o Antarktidě. Mezinárodní Antarktická smlouva turistiku na tomto kontinentu nedoporučuje, ale ani ji výslovně nezakazuje. (Právě globální dohody mohou být výhledově důležitým nástrojem k prosazování šetrnější turistiky.)

Takový „ekoturista“ například nasedne na letadlo, které během jediné cesty na opačnou stranu planety spotřebuje tolik dotované neobnovitelné energie a vyprodukuje tolik skleníkových plynů, kolik jinému člověku stačí na uspokojení jeho životních potřeb po celý rok. „Ekoturista“ se ubytuje ve velkokapacitním hotelu, kterému padl za oběť kus pralesa, mořského pobřeží nebo přirozená místní architektura. Dalšího dne nasedne na motorový člun nebo do terénního auta s řidičem a průvodcem, který je placen za to, že vyhoví zákaznickově touze po zážitku z divoké přírody. A jede se fotit medvědy do Hudsonova zálivu, lvy do savany nebo skákající delfíny. Avšak zvířata, jak napsal časopis New Scientist, na to budou reagovat stresem – změnou srdečního rytmu, hladiny hormonů a sociálního chování. Projeví se to například vyšší bdělostí odpočívajících medvědů, zděšením lvů, horším příjmem potravy a zmatenějšími projevy lásky u zvířat. „To je nejhorší druh cestování za přírodou,“ říká v Independentu Nigel Dunstone, zoolog z univerzity v Durhamu, který se dopadem turistiky na život zvířat zabývá už od roku 1985. Pozitivní je, že v současnosti se tyto informace už stávají součástí všeobecného povědomí – pronikají na stránky běžného tisku. I „lovy beze zbraní mohou být zničující,“ píše MF Dnes v březnu 2004 a jako příklad dává vliv na novozélandské tučňáky žlutooké. „Vědci varují, že v místech hojně navštěvovaných turisty váží mláďata tučňáků v průměru o desetinu hmotnosti méně než mláďata v klidných oblastech.“

Do velké množiny ekoturismu se ale vměstňají i skutečně šetrné způsoby rekreace a turistiky, jako je ekoagroturistika, některé dobře organizované cesty malých skupin za dobrodružstvím nebo za hlubším poznáním různých etnik bez náročných požadavků na služby čtyřhvězdičkového stříhu.

V kurzu je odpovědná turistika

Definovat ideál odpovědného, inteligentního a citlivého turisty se pokusil Ondřej Mirovský: „Svůj záměr realizuje prostřednictvím certifikované cestovní kanceláře, vlastněné nejlépe komunitou (obyvateli) v cílové oblasti... Nepřepravuje se letadlem... V místě se pohybuje buď individuálně, nebo v menších skupinách – UNEP doporučuje maximálně 25členné skupiny... Je environmentálně uvědomělý a také velmi ohleduplný k prostředí, rozhodně jenom pozoruje a fotí. Podporuje tradiční dovednosti a styl života místních obyvatel, mnohdy i vyšší cenou za služby než u konvenčních „masových“ aktivit...“

4. část

Ozeleňování masové turistiky

I masová turistika může vylepšovat své ekologické standardy. Situace, kdy například hotelová nabídka ve světě převyšuje poptávku, dokonce vytváří z ekologických standardů nástroj konkurenčního boje. To ovšem předpokládá na straně poptávky přinejmenším poučeného zákazníka.

Ozeleňování masové turistiky se děje přijímáním přísnějších ekologických norem. Nejsou tak dávno doby, kdy si provozovatelé horských chat nebo přímořských letovisek mohli dovolit legálně vypouštět odpadní vody bez čištění. To je dnes už ve vyspělých zemích nemyslitelné. Jiné ekologicky šetrné přístupy, jako jsou úspory energie, zase přinášejí provozovatelům ekonomické výhody. Jde o to, aby co nejvíc makroekonomických parametrů bylo dobře nastaveno, aby zejména doprava a energie z neobnovitelných zdrojů nebyly skrytě dotovány. Schizofrenní je například situace ve Velké Británii, kde vláda projevuje na plánovací úrovni silnou vůli přijímat opatření směřující zemi k udržitelnému hospodářství. Avšak letecké společnosti naopak v konkurenčním boji přicházejí s bezprecedentně nízkými cenami letenek, čili posilují tu dopravu, která je ekologicky šetrná ze všech výrazně nejméně.

V soukromé sféře se zavádějí programy green managementu v hotelích. Jimi se mohou hotely odlišit v kvalitě poskytovaných služeb, musejí to však umět dát zákazníkovi vědět, aby měl o důvod víc volit právě je. Green management zpravidla vyžaduje investiční náklady. Hotel od počátku projektovaný jako energeticky úsporný dosáhne lepších ekologických parametrů už jen díky promyšlenému uspořádání vnitřních prostor. Dobrovolnou formu „ozeleňování“ například Národní federace hotelů a restaurací ocenila vyhlášením ceny Zelený hoteliér.

Mezinárodní asociace hotelů a restaurací vydala publikaci Ochrana životního prostředí v praxi hotelů, která je souborem případových studií individuálních provozovatelů a hotelových společností celého světa. Národní federace hotelů a restaurací ČR už v roce 1996 předala svým členům publikaci Green management – praktické kroky pro řízení hotelového a restauračního zařízení v ekologii přátelském prostředí. Už při projektování se podle metodiky musí myslet na zajištění maximálního průniku denního světla. Hotelové pokoje mají mít nejen individuální ovládání teploty, ale také centrální vypínání elektřiny při odchodu z pokoje pomocí karty elektronického zámku. Čitelné označení pokojů omezí potřebu osvětlení chodby. Vše se musí snadno čistit.

V koupelně může být informace, kolik vody proteče bez užitku, pokud host nezavře kohoutek během čištění zubů. Velmi sofistikované jsou i pokyny pro gastronomické provozy. Doporučuje se například maximálně využívat čerstvé suroviny, aby nevznikaly nároky na chlazení, mrazení a skladování.

Česká hotelová federace se v roce 1996 připojila k mezinárodnímu programu Courtoisy of Choice – vytváření vhodného prostředí pro soužití kuřáků s nekuřáky. O osm let později uplatnilo skutečně zásadní a rázný přístup Irsko: Sebevědomým zásahem to turistického ruchu je úplný zákaz kouření v tradičních irských hospodách v roce 2004, přestože právě „puby“

patří ke koloritu, který turisty do země láká, a toto nařízení je nutí měnit chování. Masová turistika však zůstává masovou turistikou. Její ozeleňování má své meze.

Měkká turistika

Skutečně šetrná, udržitelná, měkká či též „soft“ turistika vyžaduje radikální změnu přístupu. Šetrná turistika rekreanty a cestovatele spíše rozptyluje, než koncentruje. Žádá lepší informovanost a vyspělost nejen po poskytovatelích turistických služeb, ale předpokládá neobvyklé vlastnosti i u samotných turistů. Nedá se tedy očekávat, že právě po ní bude toužit každý. V definování, co vlastně je environmentálně šetrná turistika, se výrazně angažoval Program OSN pro životní prostředí (UNEP). V roce 2002, který byl vyhlášen Mezinárodním rokem ekoturistiky, se uskutečnila celosvětová konference o šetrném cestovním ruchu v kanadském Québecu.

„Konvenční masová turistika klade důraz na zajištěné pohodlí ve velkých, technicky vybavených centrech (pláže, lyžařská střediska aj.) s obsluhou zajišťující unifikované služby. Nyní se ale stále více prosazuje moderní trend, který požaduje individualitu a spontánnost, poznání a informace, místní odlišnosti, tradiční kulturu i přírodu. Zákazníci dávají přednost ubytování v rodinách, malých hotelech a penzionech, snaží se být nezávislí a objevovat.“ Tak popisuje trend Vojtěch Kotecký, koordinátor Hnutí Duha v časopisu Sedmá generace. Přesto i malá skupina turistů nebo individuální cestovatel může negativně ovlivňovat životní prostředí. Stačí, aby jako dopravní prostředek zvolil letadlo a za svůj cíl ekologicky citlivou oblast a tam se choval bezohledně.

Autor: Hana Kolářová. Zdroj: <http://www.czp.cuni.cz/enwikidata/hk/Turistika>.